

40. MALCONTENTS, OPOSITORS I CRIMINALS

A vegades tot en el mateix home

Pagesos en marxa amb les seves eines de treball, en aquest gravat de fusta. Les porten a manera d'armes i semblen determinats a complir una empresa significativa. [Fig. 308]

Analitzant les queixes registrades a la Cúria Reial per indicis d'una postura política o ideològica, és difícil discernir qualsevol tendència. S'intueix que hi havia grups enfrontats a la Binissalem del segle XIV, però en els documents de què disposem, els casos que es presenten són d'individus, familiars o un parell d'amics que s'ajuntaven per fer mal a interessos aliens o per defensar o millorar el seu benestar particular. A vegades s'agrupaven membres d'una família extensa, mentre que hi havia altres famílies que semblaven actuar per separat, per motius distints.

Quan algú diu que representa tots o molts dels pobladors, no sabem avaluar quants veïns el sostenien. Aquí tractem unes protestes on s'observen distints graus de tensió, ressentiment i gelosia; contra abusos o amb ganes d'aconseguir avantatge. Hi ha una manifestació clarament política, a favor de canviar el sistema d'eleccions municipals.

Prohibit per les franqueses

L'any 1338, Bernat Provençal i Antoni Libre, "en nom de tots els pobladors de les alqueries de Lloseta i d'Aiamans" protesten "per raó de la jurisdicció de dites alqueries i cavalleries" (RRV2, p.10,11). La protesta fou contra un membre de la família Togores perquè els veïns que apareixen al seu tribunal estaven obligats a desplaçar-se. "Feia anar dits pobladors a Ciutat davant el jutge i al batle de dit senyor quan aquests demanaven justícia". Tal desplaçament obligat era una pràctica prohibida per la primera carta de Franqueses. Tractem en el *capítol 35* alguns dels conflictes del cavaller titular Togores i la seva família amb els seus veïns i emfiteutes.

Una interpretació popular de l'oficina d'un recaptador d'impostos del segle XVII [Fig. 309]

Impostos per fer la guerra...

Bernat Mateu i Antoni Libra (el mateix?) "en nom de la major part dels pobladors de Rubines" protesten, l'any 1346, contra un impost.

"[...] per pagar les 20 lliures despeses per aquells que anaren a Valldemossa per a la defensa quan hi havia galeres genoveses, ara dos dels jurats que són persones riques, han fet una taxa molt indegudament taxant els poderosos i rics a 12 sous i els pobres de 4 a 2 sous" (RRV2, p. 15).

Vint lliures són 240 sous i, si pagués una lliura cadascuna de les vint persones riques hauria liquidat la despesa. Segur que hi havia vint rics a Binissalem. Segons el grau de pobresa, quatre o dos sous era molt més oneros per persones que no guanyaven cap salari. Un Bernat Mateu de Cantarelles fou batle accidental l'any 1348; "com que el batle Pere Llorenç ha mort" ell "va ocupar la lloctinència, ara és nomenat batle" (RRV2, p. 15). Ell també

havia estat un dels síndics escollits per retre homenatge al nou rei Pere IV, el 1343. Dotze anys més tard, un Bernat Mateu apareixia a la relació d'homes d'armes aptes per a ser cridats a defensar el regne.

La repetida coincidència d'una nova demanda financera amb una nova amenaça per la presència de vaixells enemics o estranys havia induït alguns a pensar que les autoritats a vegades exageraven o perllongaven el perill d'invasió.

... són sempre mal repartits

En una protesta per part de dos jurats, l'any 1356, per un tema similar, en Bonifay Pujol i en Guillem Cantarelles escrivien al governador per dir que el batle (que podia haver estat Arnau Moyà, però no tenim més que cinc noms de batles en aquella dècada) no comptava amb ells.

El governador responia, amb una reprensió al batle: "una talla en vostre batliu, la qual havet vos, dit batle ab dos jurats de la desudita parroquia tansolament, so és ab En P. Guardia e Jacme Linas [...] no appellats los dits Bonifay Pujol ne Guillem Cantarelles ne encara los Prohomens qui en fet la dita talla eren stats presents." Fou "per ocasio de la moneda qui's leva en lo Regne de Mallorques per les provisions de la guerra" ...

Una altra ocasió "ab poques persones la havets corregida contra lo Consell ple dels habitants del vostre batliu, la qual cosa no és sinó metre divís entre los vostres districtuals, lo qual vos devets molt esquivar" (Jaime Lladó Ferragut, "documento facilitado por Mossén Antonio Pons" 1953, p. 39).

Aquest Guillem Cantarelles probablement havia estat batle el 1351 i podia haver tingut conflictes polítics i personals amb el batle titular de l'any 1356.

L'any 1361, "10 desembre.- Pere Ferrer, Jaume Benaula i Jaume Huguet en nom de molts d'altres exposen al lloctinent general que alguns altres

Un venedor de sal. Els clients aporten els seus propis sacs. Tractant-se d'una necessitat, carregar un impost sobre la sal fou irresistible per als governs. El comerç de la sal formava una branca cabdal del comerç i la seva producció era fonamental a l'edat mitjana, quan salar fou l'única manera de conservar la carn, la pesca i les verdures. Al Mediterrani, l'accés a la sal no era difícil ni costós, mentre al nord d'Europa, un estiu curt i hivern llarg faria indispensable conservar enormes quantitats d'aliments durant mesos o anys. S'ha calculat l'ús de fins a 50 kg de sal per any i persona. [Fig. 310]

Conservar la pesca, una important font de proteïna, necessita molta sal. Després d'ésser capturada, la pesca passa un temps en tonells amb sal, i després serà exposada al sol i al vent per a assecar-la. [Fig. 311]

singulars de la vila fan gabella i tenen en son poder el regiment i taxen excessivament els qui no són del seu partit i demanen poder-se reunir per elegir un procurador" (RRV2, p.19).

La gabella fou un impost sobre el consum; s'interpreta, en aquest cas, que alguns pobladors tenien l'exclusivitat d'un producte de necessitat, probablement la sal, i exageraven el seu preu en benefici propi.

Els mateixos com a protagonistes

Un Jaume Huguet està citat el 1382, com "picapedrer de Rubines" qui "es col·loca amb Ramon Burgues cavaller per obrar a la seva possessió durant un any, alimentat i lloguer de 55 lliures" (RRV2 p. 27), i deu anys més tard un Jaume Huguet fou elegit un dels trenta-dos consellers en les eleccions de 1392 (RRV2, p. 32). En aquella acta ell està anomenat com de mà menor i del poble, és a dir, no de fora vila. La mà menor era la tercera i més baixa de les categories socials financeres de la classificació corrent.

Ramon Burgues fou un oficial important a Ciutat, però no sabem quina possessió tenia a Binissalem. Se suposa que Jaume Huguet fou contractat per treballar als edificis de la possessió. Un mestre d'obres fou designat com un picapedrer; la diferència era el sou d'un i l'altre. Llavors hi havia problemes constants de manteniment d'edificis i parets, perquè bastant construcció no era de bona qualitat.

Jaume Benaula i Pere Ferrer apareixen altres vegades junts a més d'individualment; foren familiars o socis? Protestaren junts dues vegades, separades per un llarg temps. Ells eren de bona butxaca; ambdós apareixen en la relació de Francesc Canals, de "grans propietaris" del segle XIV (1989, p. 18).

Mentrestant, Jaume Benaula apareixia en una causa criminal l'any 1364, "La Procuració

Una prova de l'ordalia per foc amb un tros de ferro incandescent, al segle XII quan l'ordalia fou la prova més freqüent. Es noti que, si l'administrador és un clergue, s'ha de sotmetre a un tribunal eclesiàstic. Quan hi ha un crim i una sospita, el primer deure és determinar si aquest és culpable. Les proves medievals, particularment l'ordalia, sovint constituïen càstigs, amb risc i tot de la mort. Més tard foren reemplaçades per la tortura, a penes una millora. [Fig. 312]

reial de Mallorca rep 200 lliures de composició de Jaume Gilabert de Robines culpats juntament amb Jaume Benaula i Guillem Campanya de la mort de Pere Mascaró" (RRV2 p. 21).

Un dels tres Mesquero de la llista d'homes armats el 1358 era de nom Pere. Entre 1379-82 hi hagué una gran rancúnia entre P. Ramonell i un altre Pere Mascaró, ambdós veïns de Biniagol, involucrats en dos judicis amb acusacions mútues d'agressió (*Judicis 1, clams 1 i 5*). Jaume Gilabert podia haver estat "Jacme lo jove" i no el Jaume Gilabert qui fou batle el 1366.

El 1372, Jaume Benaula fou llevador de la talla extraordinària per sufragar les despeses de "l'obra de l'església nova de Rubines", ubicada a Binissalem (RRV2, p. 24). El nom, Jacme Benaula també apareix en un benefici a la parròquia declarat al mestre racional, Pedro Manresa, qui confeccionà el capbreu

de béns de l'església parroquial l'any 1395: "Jacme Benaula i Jacme Gilabert per els aniversaris de Jacme Gilabert, Berenguer Gilabert, Pere i Pedro Gilabert per los bens lurs de los quals els succeeix" (Capbreu de Manresa, 1404). Així, suggereix que ells foren cosins o cunyats.

Hi hagué uns quants assassinats al poble, però els documents no deixen constància de motius ni de circumstàncies. És probable que sovint es tractés de bregues o venjances que passaven a raig. Tenim notícies d'ells per les composicions; multes pagades per persones solvents per evitar un càstig pitjor, com l'exili o la mutilació. Solia haver-hi més d'una persona implicada en un assassinat i solien ser familiars.

El cognom Ferrer era comú al segle XIV, com és avui, però cap Pere Ferrer no apareix a la llista d'homes armats de 1359. Després de 1361, la següent notícia oficial del nom fou l'any 1379. No sabem si és la mateixa persona. "15 febrer. El rei Pere comunica al batle de Benissalem, parròquia de Robines, que Francesc Pasqual difunt, ha exposat que mena una causa amb Pere Figuera i Pere Ferrer i vol que es faci justícia correctament" (RRV2. p.26).

La notícia destaca per dir que el demandant ja era mort. Pere Figuera, fou d'una família prominent i un Pere Figuera fou batle als anys 1353, 1356 i 1364.

També l'any 1379

(Clam tercer, ps. 44-46)

Si passem als judicis concurrents, n'hi hagué una brega al principi de l'agost del mateix 1379 entre Pere Figuera i Ferrer Pascual (*Judicis 1*). Pere Figuera tenia anyells guardats per un esclau seu, Vaxeli, grec, qui diu a l'interrogatori, "qui havia abeurat [els moltons] al pou nou". La versió de l'esclau fou que al retorn, "passava [...] per la sort d'en Ferrer Pascual", entre altres camps.

La condemna a mort fou reservada per crims de transcendència política o religiosa; però moltes penes dissuasives ens podrien semblar pitjors, i a la llarga, igualment mortals. Decapitació amb l'espasa fou la pena capital més humana, però era reservada a persones d'alt rang. Aquí un condemnat passava per la humiliació pública i potser era penjat després. [Fig. 313]

Ferrer Pascual, però, testificava "fo a un sort de terra i figural sua e vi aquí un catiu d'en P. Figuera [...] qui guardava una raig d'anyellada en el vit" [vinya] seu [...] "e [el] prengué lo bestiar d'anyells per a menar al corall del batle" (p.44). L'esclau "vas e metre devant lo bestiar amb una llança" i ambdós començaren a tirar-se pedres enmig dels anyells (p. 44).

Prest arribà Pere Figuera per recuperar el seu bestiar. Entrà a la brega amb insults i segons alguns testimonis més pedres foren tirades. Arribà més gent i, fins i tot, Pere Ferrer, un antic enemic de Pascual o del seu pare, es trobà al lloc i prengué part a la disputa.

Podia ser que Ferrer Pascual fos fill de Francesc, difunt, i perseguís la causa del seu pare? En tot cas, aquesta mena de lluita ocorria constantment entre pagesos amb bestiar i altres amb conreus.

Un malentès o un intent de frau?

(Clam onzè, *Judicis 1*, p. 68 – 70)

El novembre de 1380 hi hagué una causa sobre una quantitat de diners més seriosa. És complicada i per resumir-la, seguim la sinopsi de Francesc Canals: "El document 11 és a causa d'una desavinença entre G. Massaguer i Pere Ferrer. El primer havia comprat juntament a Andreu Ferrer, Jaume Huguet i P. Bestard els esplets d'oliva de les possessions de Morneta i Tofta. Més tard, G Massaguer cedí la seva part a Pere Ferrer i es veu que hi va haver un mal entès a l'hora de l'abonament de l'aval per part de Pere Ferrer" (*ibid.* p. 20).

Al final de la transcripció diu Francesc Canals: "Trobam després que en P. Figuera i en Pere Lorens del la Sala, avalen o donen fermança com es diu, amb 500 lliures a Guillem Massaguer"

Una brega entre pagesos, alguns armats amb espases o llances.[Fig. 314]

(p. 70). (Al capítol 39 citem l'interrogatori de Guillem Massaguer pel batle.)

Altra vegada apareix en P. Figuera a la causa i també altra vegada el nom de Jaume Huguet, que podia haver estat el representant de P. Bestard. Sobre la seva intervenció, el jutge demana a Massaguer, "Interrogat qui fo migenter [intermediari] entre aquest [Massaguer] e lo dit P. Ferrer de la compra per lo dit P. feta. E dix que en Jacme Huguet" (p.70).

Agitacions polítiques

Al desembre de 1382 trobem una demanda clarament política. "9 desembre. – El rei Pere escríu al governador de Mallorca sobre el fet que Pere Ferrer, procurador d'alguns singulars del lloc o parròquia de Rubines ha demanat que els sien atorgades semblants provisions i ordinacions concedides a Pollença sobre l'elecció de jurats i

consellers i altres oficials. Però els jurats, dia 11 de febrer de l'any següent en representació de tota la Universitat deien que aquestes ordinacions no són raonables ni profitoses i que ja tenen altres que són bones i útils i capítols del temps passat" (RRV2 p. 28).

A l'any següent s'ajunta Jaume Benaula a la demanda "1383, 4 març.- Pere Ferrer i Jaume Benaula en nom de molts d'habitadors de Robines exposen al governador que el regiment de la vila està en mans d'algunes persones que cometen irregularitats en les eleccions posant en el consell els que els són favorables i de la seva parentela; distribueixen les monedes malament i fan les talles molt desiguals. Per esquivar això han fet uns capítols i demanen esser aprovats. Tot seguit el governador comunica aquest afer al batle de Robines" (RRV2. p.29).

Probablement el batle en ambdues ocasions fou Andreu Matas, perquè el canvi d'ofici solia ocórrer per Pentecosta. Dos fills d'Andreu, Guillem i Arnau Matas, havien rebut del rei Pere, "licència de portar armes prohibides, de dia i de nit, amb llum i sense llum", al febrer de 1381 (RRV p. 27).

Aquests sacs foren emprats a Florència en una elecció de 1431 al Priorate. Es noti com les paperetes amb els noms són curiosament enrotllades. La insaculació, coneguda popularment com 'sac i sort', fou emprada a Catalunya durant segles, no tan sols per a votar oficials municipals, sinó també a les corts del Principat de Catalunya. [Fig. 315]

Les eleccions a Pollença de l'any 1382 havien suposat un procés experimental, que no durà molt, però foren una autèntica novetat. Parla d'això Pau Cateura i n'exposa les circumstàncies així: "A finales del reinado de Pedro el Cerimonioso, la documentación atestigua el surgimiento de nuevas banderías [...] o al reverdecimiento de viejas querellas [...]"

La problemàtica que representaban tales tensiones, que afectaban a la misma eficacia del funcionamiento de los órganos municipales, determinó al Sindicato Foráneo, en 1381, a participar al soberano las dificultades por las que atravesaba la administración de los fondos de las villas y las zancadillas a las que se veían sometidos continuamente los clavarios por parte de los bandos rivales. El mal poseía hondas raíces [...]"

"Pedro IV se determinó a variar substancialmente tanto el ordenamiento de los consejos municipales como la misma juraría foránea. [...] Ya en 1377, Francisco Sagarriga había intentado adecuar la normativa legal de la administración de ciertas villas a las nuevas realidades."

Una nova realitat fou la força dels menestrals; "a lo largo del siglo XIV y, a compás del desarrollo de la urbanización de la part foránea, se habían acrecentado y diversificado los oficios artesanales en las villas foráneas más populosas" (1982, p.194, 195).

De fet, a partir de l'any 1377, el consell municipal de Pollença estigué format per 48 prohoms i 4 jurats. Els votants del municipi eren dividits en tres grups: "prohòmens de fora, prohòmens de vila i menestrals" (p.195). A cada grup hi havia una altra divisió entre mà major, mà mitjana i mà menor, segons el valor de la seva contribució econòmica a la vila. Els prohoms de fora eren 12, els de la vila, 24, i els menestrals 12. Entre els 4 jurats hi havia d'haver sempre un menestral de cada una de les tres classes econòmiques.

Cateura opina que el sistema fou implantat en altres pobles, però evidentment no a Binissalem. No tenim informació d'un grup organitzat de menestrals a Binissalem per aquella època. El sistema tan sols durà fins el 1384, quan fou reduït el nombre de prohoms per ser considerat excessiu. També la inevitabilitat d'un menestral entre els quatre jurats arribà a ser considerada un greu comparatiu pels interessos d'altres col·lectius. El reajustament s'emprà primer a Inca, on es reduïren els prohoms a 38 i s'implantà un sistema de sac i sort per elegir els jurats d'entre tots els prohoms, on de fet hi eren inclosos els menestrals.

La clau de l'assumpte pel que fa a Binissalem arribà al 1384: el batle reial el 1384 fou Pere Ferrer, i el 1385, Jaume Benaula. Pot ser que el traspàs no fos gaire tranquil, però, perquè la notícia diu "1384, 30 desembre.- El rei Pere nomena batle de Robines Pere Ferrer. i dia 8 agost havia nomenat Jaume Benaula" (RRV2, 30).

Recordem que el rei podia posar i llevar batles al seu gust i hi havia ocasions en què exercia aquest poder.

No tenim més notícies d'un ni de l'altre protestatari, però Perico, "fill de Pere Ferrer", figurà en dos judicis a la fi

La revolta de pagesos al nord de França, l'any 1358, fou brutalment reprimida per forces mercenàries dels cavallers i la classe noble. Sense organització, ni objectius definits, la revolta fou una reacció espontània a la pobresa i opressió i s'escampà amb rapidesa, fins que la classe alta presentà un contraatac. Així la col·lapsà amb la mateixa rapidesa, deixant milers de morts [Fig. 316]

del segle, acusat d'intentar pegar foc a la finca d'Arnau de ses Oliveres, que ja havia estat atacat per part d'altre Ferrer anys abans. A la segona causa era acusat d'atacar, juntament amb dos amics seus, un esclau d'un propietari inquer, però llogat per treballar a Binissalem. Sembla que es tractava el dret a treballar (Judicis 2, números 14, p.107-8 i 18, p.127-30). No és aquest l'únic indici que membres de la segona o tercera generació d'una família benestant o d'alta classe social, a vegades exhibissin un comportament poc solidari. Seria el resultat de la deterioració de les condicions general de la vida o d'una infància malacostumada?

A les eleccions de l'any 1392, ja baix del rei Joan, però amb el mateix governador

Sagarriga, "el Regne de Mallorca" tenia "una nova pragmàtica sobre les eleccions de càrrecs" amb divisions entre *mà major*, *mitjana* i *menor*, mentre el poble era dividit en zones geogràfiques: "de la Pobla", "del Raiguer", (els veïns dispersos per la part alta del municipi?) i "della torrent" (Lloseta, Aiamans i Alcudieta, probablement) (RRV2, p. 32).

Hi havia pocs remeis pels malcontents

Encara no existien canals de protesta al segle XIV, perquè encara no hi havia un sistema complet de governació. La corona governava reaccionant a pressions o disturbis. Es llançaven reformes una i altra vegada, que destorbaven l'existent equilibri entre interessos, i posteriorment es rectificava; sovint disgustant un nou grup. Aquesta immadura política obligava a la gent a salvar-se com podia de les pallisses dels més forts i poderosos. Davant la seva impotència, les persones cercaven qualsevol via per aconseguir algun resultat, aguantar o evitar una situació difícil.

Gent amb queixes cercaven remeis, *ex post facto*, a l'autoritat més pròxima o més poderosa, però a aquesta autoritat, a vegades li mancaven mecanismes per imposar o implementar solucions adequades. Les poques resolucions als judicis en poden ser un símptoma. La societat civil ha de ser un àrbitre imparcial entre persones, però encara no existeix; en l'exercici de poder el significatiu i rellevant fou la relació personal directa. Les tensions amb freqüència degeneraven en bregues violentes o en la formació de bandes enfrontades. A l'extrem, els conflictes amb resultat de mort mostraven la descomposició total de les relacions entre persones.

TRES VEÏNS REMARCABLES, ESMENTATS EN AQUEST CAPÍTOL:

Jaume Benaula, actiu 1361 – 1390

Gran propietari del s. XIV (Francesc Canals)

1361: amb altres, protesta d'interferència política en la taxa de la 'gabella'

1364: culpats amb 2 altres d'assassinat, pague 200 ll. composició

1372: llevador de la talla extraordinària per la construcció de la nova església

1382: arrendador, amb Jaume Gilabert, dels emoluments de la parròquia

1383: amb Pere Ferrer, lidera una protesta per irregularitats en eleccions

1385: batalla

1390: amb Pere Ferrer, té un deute a Bernat Janar resultat d'un negoci d'oli

Pere Ferrer, actiu 1361 – 1390

Gran propietari del s. XIV (Francesc Canals)

1379: mena una causa amb Pere Figuera contra Francesc Pascual, ja mort

1380: objecte d'un plet complicat damunt la collita d'olives de Tofla i Morneta

1382: procurador d'un grup demanant les 'provisions de Pollensa' en les eleccions locals

1383: protesta al governador per irregularitats en eleccions al consell del poble

1384: batalla

1390: ha de pagar, amb Jaume Benaula, 120 quartans (quasi 500 litres) d'oli

Jaume Huguet, actiu 1361 – 92

Picapedrer (probablement avui se'n diria 'constructor')

1361: participa a la protesta contra la manipulació de la 'gabella'

1380: es col·loca amb Ramon Burgues, cavaller, per obrar a la seva possessió un any amb aliment i lloguer i una paga de 55 ll.

1380: inversor i intermediari a la causa de la collita d'olives de Morneta i Tofla

1392: elegit conseller del poble del 'mà menor'

FONTS CITADES

_ RRV2

_ Jaime Lladó Ferragut, *Catálogo de la sección histórica del Archivo Municipal de la villa de Binissalem (Balears)*, 1953

_ Francesc Canals, *Aproximació socio-econòmica a Binissalem en el segle XIV*, 1989

_ Francesc Canals, *Judicis 1*

_ Document original: *Capbreu de Manresa*, 1404, còpia original a l'arxiu capitular de la seu de Mallorca

_ Pau Cateura, *Política i Finanzas del Reino de Mallorca bajo Pere IV de Aragón*, 1982

_ Francesc Canals, *Judicis 2*

FIGURES CREANT BINISALEM. CAPÍTOL 40

[308] Gravat de fusta, francès, sense font, consulta de 06.04.2016

[309] Marinus van Reymerswale, "The Tax Collector" (vers el 1642) Països Baixos, Alte Pinakothem, Munich, Alemanya

[310] Giovannino de Gressi, "Sal", *Teatrum Sanitatis*, (vers el 1390) Itàlia, MS 4182, Biblioteca Casanatense, Roma

[311] 'Medieval Life Illustrations', al Medieval Woodcuts, Clippart Collection, Gode Cookery website.

[312] Ordalia (fin del segle XII) Àustria(?) Stift bibliothek, Monestir de Lembach CML f 64v, 72r, Wikimedia.org

[313] Gravat, sense font, (segle XVI) Anglaterra, Consulta de 06.04.2016

'Medieval Crimes and Punishment, Humiliation' @ www.medievalchronicles.com

[314] Hans Sebald Beham, gravat, (vers el 1550) Alemanya, The British Museum, britishmuseum.org/collectionimages

[315] Insaculació, Florència (1431) sense font, consulta de 06.04.2016

<http://www.counter-currents.com/2013/06/lot-in-florence/>

[316] 'La Jacquerie', *Les Grandes Chroniques de France ou de Saint Denis*, (1398) BL Royal Ms 16 G VI f. 306r, The British Library

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.